

VITTEPRAËTJE

Het kwartaalblad van
Oudheidkundige Vereniging

Herderewich

Anno 2010

ISSN 1386-1484

14e jaargang, nr. **2**

VITTEPRAETJE

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging HERDEREWICH

Postbus 210.....3840 AE Harderwijk

E-mail: redactie@herderewich.nl Internet: www.herderewich.nl

GIRO 3036192

Met in dit nummer:

Verenigingsnieuws	2
Harderwijk en de 'Koloniën van Weldadigheid'	7
Marienus Cornelis Bronsveld	20
Uit het dagboek van C.A.Th. Vogel (3)	24
Levende Historie Harderwijk	28
Harderwikers en/of Hierders (41)	31
Van alles wat ver-EEUW-igd (45)	36

Van de bestuurstafel

Tijdens de afgelopen bestuursvergaderingen hebben er verschillende wisselingen in het bestuur plaatsgevonden. Voorzitter Niek de Jong, Jaap de Groot en Piet Stellingwerf zijn afgetreden en hebben aangegeven geen deel meer uit te willen maken van het bestuur.

De heer Wietse Goedhart is bereid gevonden om toe te treden tot het bestuur als secretaris. Jeroen de Jong, voorheen penningmeester is bereid gevonden voorlopig als voorzitter ad interim op te treden. De functie van penningmeester is overgenomen door Barend Kappers en Wietse Goedhart is dus de nieuwe secretaris.

Ondergetekende blijft de PR verzorgen en Marlies van der Heijden en Theo van der Heijden blijven bestuurslid met diverse aandachtsgebieden. Zo zijn de rollen voorlopig ingevuld. Het bestuur blijft zoeken naar nieuwe- en actieve bestuursleden met belangstelling voor historie en een warm hart voor Harderwijk. Ook een bestuurslid woonachtig in Hierden zou welkom zijn. Voelt u zich geroepen om uw vrije tijd op een zinvolle en leerzame wijze in te vullen, meldt u zich dan bij het bestuur. Er is de komende jaren veel belangrijk werk te doen.

Theo Bakker

Agenda 2010

Oudheidkundige Vereniging Herderewich

10-12 juni	Aaltjesdagen
21, 28 juli	Hanzedagen
4 augustus	Hanzedagen
21-22 augustus	Internationaal Vuurtorenweekend
28 augustus	Visserijdag
11 september	Open Monumentendag
27 oktober	Lezing
1 december	Lezing over het Koloniaal Werfdepot
9 december	Vrijwilligersavond

We streven er naar de Vischpoort tijdens evenementen geopend te hebben. Met Visserijdag hebben we tevens een kraam aan de haven.

Verslag ledenvergadering 31 maart 2010

Vice-voorzitter Piet Stellingwerf opent de vergadering en heet een ieder welkom. Het jaar 2009 was een bewogen jaar. Het bestuur ging voortvarend van start en veel onderwerpen stonden op de rol zoals ledenwerving, uitbreiding vrijwilligers, huisvesting e.d.

De vice-voorzitter moest ingewerkt worden om het voorzitterschap over te nemen. Daarbij kwam echter een kink in de kabel.

Uw vice-voorzitter heeft te kennen geven niet in staat te zijn om de erfenis van de huidige aftredende voorzitter over te nemen.

Ook andere hier niet te noemen redenen liggen hieraan ten grondslag. Bovendien trof onze vereniging nog een onheil want onze aftredende voorzitter werd plotseling vrij ernstig ziek. Dus daarom mag ik vanavond nog een keer optreden als waarnemend voorzitter en u door de jaarvergadering loodsen. Het bestuur werd door deze zaken met een groot probleem opgezaald, maar gelukkig hebben zich een aantal dingen ten goede gekeerd en zult u straks bij het punt bestuursverkiezing compleet bijgepraat worden.

VISCHPOORT

Op 1 februari 2009 kregen we de Vischpoort met het voormalige weduwehuisje op de Schapenhoek nr. 9 van de gemeente in gebruik, dit samen met het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen. Hoewel de eerste besprekingen wat moeizaam verliepen en het contract laat getekend werd, gingen we met veel enthousiasme van start. We kwamen er achter dat het beheren van zo'n gebouw meer inhoudt dan alleen aanwezig zijn. We gingen op zoek naar een soort beheerder/conciërge, die we vonden in de persoon van Barend Schipper. Barend ontwikkelde zich, dat mag gezegd worden, samen met zijn vrouw, tot een verschrikkelijk goede beheerder. Hij nam alle klussen op zich, regelde zaken met de gemeente en is betrokken bij onze Vischpoort. Barend, vanaf deze plaats hartelijk dank daarvoor. We konden onze bibliotheek (opgeslagen in het archief en daardoor beperkt toegankelijk) overbrengen en ook onze inventaris verhuisde naar de Vischpoort. Wij vergaderen in de Vischpoort en zijn van plan om de bibliotheek weer open te stellen.

Inmiddels hebben ook anderen (kunstenaars en mensen die feestjes en partijen willen) ons gevonden. Hier hebben we beleid voor gemaakt. Feesten en partijen doen we niet en tentoonstellingen van kunstenaars mondjesmaat. Het moet te maken hebben met Harderwijk en het liefst werk van een Harderwijk(er)se zijn.

Wij hebben in onze Vischpoort het driedaags Internationaal Papieren Theater Festival gehad. Toen meldde onze bekende Harderwijker tenaar Henk Bakker zich en vroeg of hij mocht exposeren in de Vischpoort. Het bestuur vond het goed en op dinsdag 1 december 2009 opende wethouder Henk Schipper de tentoonstelling over de watersnood 1916 in tekeningen. De opbrengst gaat naar het St Jansdal. Hier moet mij echter van het hart dat wij daar in verhouding nog weinig leden gezien hebben. Verder hebben wij meegedaan met het Charles Dickens Festival in december 2009.

TAKEN BESTUUR

Het bestuur doet nog meer. Wij praten mee in het Waterfront, de inrichting van de Hortus met zijn doorgang, de inrichting van het Kloosterplein, over de schilderijen in het oude stadhuis. Wij beantwoorden vragen van mensen, studenten die iets willen weten over onze mooie oude stad, we doen mee aan een internationaal zend-amateurweekend en met de levende historie van Harderwijk. We adviseren onze burgemeester over de Hanze en hebben meegedaan in een project met de basisscholen over de geschiedenis van de Grote Kerk. We hebben meegewerkt met het katern over Harderwijk in het Monumentenblad, dat u inmiddels allemaal thuisbezorgd heeft gekregen. De vereniging is in beweging. Indachtig de opmerking van een van onze leden over het vele geld dat wij in kas hebben, heeft het bestuur besloten om meer geld uit te geven. Waar aan zult u zich afvragen. We besteden meer aan herkenbaarheid en aan ledenwerving. Dit laatste heeft ons al meer dan vijftig nieuw leden opgeleverd.

VRIJWILLIGERS GEZOCHT

Echter, dat heeft ook een keerzijde. Namelijk door ledenaanwas groeit ook de behoefte om meer geschiedenis van Harderwijk te onderzoeken. Er liggen nog allerlei zaken te wachten. Wat dacht u van onderzoeken (groot en/of klein) omtrent de vesting Harderwijk, de Hanzetijd, de visserij, de haven met zijn helling, de Astbestona, de Finofabriek (actueel geworden door omroep Gelderland, waar wij ook aan meegewerkt hebben), het Koloniaal Werfdepot, ons dorp Hierden en zo verder. Onze huidige werkgroepen kunnen ook nog uitbreiding gebruiken. Vooral de werkgroep verspreiding is op zoek naar mensen. Maar ook zouden we dringend vrijwilligers kunnen gebruiken bij de bezetting van de Vispoort wat betreft evenementen, bemanning van onze kraam en de bibliotheek. Beste leden, laat uw bestuur niet in de steek, maar help ons, zodat wij met z'n allen betrokken blijven bij deze oudheidkundige vereniging.

De notulen van de vorige vergadering worden doorgenomen en met dank aan de secretaris goedgekeurd. Ook de financiële huishouding van de vereniging in 2009 wordt doorgenomen. De penningmeester Jeroen de Jong geeft hierbij ook de cijfermatige onderbouwing. Nadat de kascommissie haar bevindingen had verwoord worden de cijfers over 2009 goedgekeurd. De begroting 2010 wordt met algemene stemmen goedgekeurd.

Afscheid

‘De vereniging neemt vanavond afscheid van twee markante figuren,’ aldus Piet Stellingwerf. ‘De ene altijd op de voorgrond, de andere meer achter de schermen. Eerst de man op de voorgrond. Onze voorzitter Niek de Jong zou vanavond afscheid nemen, maar een vervelende ziekte weerhield hem vanavond aanwezig te zijn. Toch wil ik even kort stilstaan bij zijn vertrek. Niek was er altijd. Ik zei wel eens tegen hem: “Jij bent de vereniging en de vereniging ben jij”. Niek wist ook heel veel van de geschiedenis van Harderwijk en Hierden. Hij was en is een onderzoeker van de geschiedenis in hart en nieren. Hij leidde de vereniging met straffe hand en dat moest soms ook wel. Hij was alom aanwezig, overal waar wat van de geschiedenis van Harderwijk boven kwam. Hij ijverde om onze mooie geschiedenis op de kaart te zetten. En zo zou ik nog wel even door kunnen gaan. Maar hij is er niet bij, dus ik laat het zo. Er zal later in bestuurlijke kring nog een keer afscheid van hem worden genomen.’

‘Dan de man die wel aanwezig is, onze stille werker Jaap de Groot. Jaap, je hebt in het bestuur de nodige stormen doorstaan. Ik herinner me nog wel de bestuursvergaderingen waar het er soms heet toegang. Dan was jij er altijd om de zaken weer terug te brengen binnen de lijnen, om maar eens een voetbalterm te gebruiken. Je was vaak een stabiliserende factor in het besturen. Je wist ook veel van Harderwijk. Jaap, na vele jaren als bestuurslid nemen we ook afscheid van jou. Je had het al vroeg aangegeven, dus op zoek naar een opvolger, we zoeken nog steeds. Jaap, hartelijk dank voor alles wat je voor onze vereniging hebt gedaan. Jouw afscheid van het bestuur gaat gepaard met een kleine blijk van waardering.’

Tenslotte neemt onze nieuwe voorzitter Jeroen de Jong het woord en richt zich tot Piet Stellingwerf die deze avond ook afscheid neemt.

‘Piet Stellingwerf is een duizendpoot. Je doet nooit tevergeefs een beroep op hem, wat het dan ook is. Gezondheidsredenen dwingen hem om een stapje terug te doen. De vereniging kan altijd nog wel een beroep op hem doen. Hij neemt ook zitting in de redactie van het Vittepraetje. We zullen hem nog veel zien in de Vischpoort en daarnaast blijft hij natuurlijk stadsgids.’

De ledenvergadering wordt om 22.00 uur gesloten.

Even voorstellen....

Mijn naam is Wietse Goedhart, geboren op 13 december 1980 en hiermee het jongste bestuurslid van de vereniging. De Bilt is mijn geboorteplaats en sinds vijf jaar woon en werk ik in Harderwijk.

Ik ben makelaar in onroerend goed bij Midden Nederland Makelaars en bemiddel zowel in de aankoop, verkoop als verhuur van woningen.

Als hobby verzamel ik, samen met mijn vriendin Angela van Dijkhuizen, oude ansichten van Harderwijk, Ermelo, De Bilt en Bilthoven. Verder hebben wij nog een gezamenlijke passie, namelijk motorrijden. Door het verzamelen van oude ansichten vond ik het een hele leuke en uitdagende stap om de functie van secretaris van de vereniging op mij te nemen. Op deze manier ga ik nog veel meer leren over Harderwijk en omstreken. Dit kan ik dan vervolgens toepassen in mijn dagelijkse werkzaamheden als makelaar en is een leuke uitbreiding op mijn hobby.

Omdat ik geen geboren en getogen Harderwijker ben, heb ik in de afgelopen 5 jaar veel kennis opgedaan over het wel een wee van Harderwijk door mij te verdiepen in de historie van Harderwijk.

In het begin moest ik aardig de weg zoeken in Harderwijk en wennen aan de mentaliteit van de echte Harderwiekers. Gelukkig duurde het niet al te lang omdat ik in een hecht Harderwijks gezin terecht kwam.

De opa van mijn vriendin wist mij alles te vertellen over Harderwijk in vroegere tijden. In die tijd was hij eigenaar van een melkhandel en heeft daarnaast een bungalowpark in Ermelo opgericht. Wellicht was hij bij velen van u bekend, zijn naam was Johannes Van de Kamp.

Helaas is hij vorig jaar overleden en kan hij mij geen boeiende verhalen meer vertellen over Harderwijk. Toen ik in gesprek raakte met Barend Kappers en Jeroen de Jong hebben ze mij gevraagd deel uit te maken van het bestuur van Herderewich om de functie van secretaris in te

vullen. Juist omdat ik mijn historische kennis graag wil uitbreiden, heb ik hier volmondig ja op gezegd. Graag wil ik mijn steentje bijdragen als bestuurslid en hoop dat dit een leuke en leerzame periode wordt.

Harderwijk en de Koloniën van Weldadigheid

door Wil Schackmann

Bij het woord 'kolonie' denken we aan een land ver weg aan de andere kant van de aardbol. Maar vanaf 1818 trekken 'kolonisten' uit Harderwijk naar Zuidwest-Drenthe. Met financiële steun van de beter gesitueerden proberen zij een nieuw bestaan op te bouwen in net opgerichte koloniën als Frederiksoord en Willemsoord. Over de 'subcommissie van weldadigheid Harderwijk', ruzie met de Hervormde Diaconen, verzorgers van wezen met een 'gebrek aan verstandelijke vermogens' en een Harderwijkse wees die écht niet te houden is.

De armoede in het koninkrijk der Nederlanden is anno 1818 immens. Enkele eeuwen eerder waren we, in de Gouden Eeuw, verreweg het rijkste land van de wereld. Maar nu is het niks meer. De beter gesitueerden in de steden moeten de armenkassen van diaconieën en parochies gevuld houden om regelmatige soepbedelingen te laten plaatsvinden en dan nog worden ze de hele tijd lastig gevallen door paupers die vragen om een betaald karweitje of om een aalmoes. Op het platteland zwerven groepen 'nachtbidders' die half-bedelend, half-dreigend, de afgelegen boerderijen afgaan.

Er moet iets gebeuren. De Maatschappij van Weldadigheid vraagt de burgers één stuiver per week opzij te leggen. Met het zo gevormde kapitaal kunnen arme gezinnen worden overgebracht naar het nog onontgonnen Drenthe om daar te leren de eigen kost te verdienen. Het initiatief slaat geweldig aan, wat de Maatschappij ook wel verwacht had gezien het algemeen erkend weldadig karakter onzer natie. Alle kranten maken juichend melding van deze verbroedering, vanaf kansels worden oproepen gedaan, sympathiserende notabelen laten plakkaten verspreiden, in de betere buurten gaat men van deur tot deur. Nederland wil dat dit dorp wordt geopend.

In Harderwijk worden die eerste maanden 63 contribuanten gewonnen, later komen daar 19 militaire leden bij. De landelijke leiding doet een oproep om in elke stad of ieder dorp een subcommissie van weldadigheid op te richten. Die moet de contributies innen en alvast armen selecteren die naar Drenthe gestuurd kunnen worden. Al snel kan het stadsbestuur melden dat de subcommissie van weldadigheid Harderwijk haar werkzaamheden is begonnen. Voorzitter is J.J. Van Loenen, secretaris W. Scholten.

Na drie maanden zijn er in het hele land al meer dan 14.000 contribuanten en de landelijke leiding van de Maatschappij besluit door te pakken en nog hetzelfde jaar 'eene eerste proeve' te nemen. In de buurt van Vledder wordt een landgoed gekocht en op 25 augustus 1818 begint daar de bouw van een proefkolonie. Tweeënvijftig kleine hoeves met elk een lapje grond van ongeveer twee hectare eromheen. Harderwijk wordt uitgenodigd om een van die eerste huisjes te vullen. Zij doorzoekt het bewonersbestand op gezinnen die zowel arm als vlijtig als netjes zijn en de keus valt op het gezin van Dirk Klaver. Hij is 45 jaar, getrouwd met de een jaar oudere Hendrika Brouwer en ze hebben een zoon van 19, een dochter van bijna 13, een dochter van 9 en nog een zoon van bijna vier.

Nimmer besluiteloos

Eind oktober 1818 aanvaardt het gezin de reis en op 2 november komen ze aan in de proefkolonie, die inmiddels een naam heeft: Frederiksoord, naar de jongste zoon van koning Willem I. Direct bij aankomst wordt de familie in de kleren gestoken. Alle kolonisten lopen in blauwe, uniforme kleding. Daar zitten twee gedachten achter. Als mensen nette spulletje hebben, zullen ze zich automatisch netjes gaan gedragen. Maar ook: *'De desertie wordt door eene herkenbaare soort van kleding moeilijk gemaakt.'* Het nieuwe huis van de Klavers is onder van steen en boven afgedekt met riet. Na enkele maanden wordt er nog een houten schuur tegenaan gebouwd.

Gerestaureerde gebouwen van de voormalige kolonie in Veenhuizen

Het zijn eenvoudige huisjes, niet groot, maar onvergelijkbaar beter dan de armenhuisvesting in de steden. Wie tegenwoordig door Frederiksoord loopt kan nog meerdere van die huisjes in hun oorspronkelijke staat zien. Behalve dan het dubbele glas en de centrale verwarming, die van recentere datum zijn. Direct begint ook het werk, want het is geen vakantiecamp. De bedoeling is dat iedereen met zijn werk

niet alleen de eigen kost bij elkaar scharrelt maar ook de gedane investeringen terugverdiend, zodat met dat oorspronkelijke geld volgende koloniën gesticht kunnen worden. De man achter die ambitieuze plannen is generaal-majoor Johannes van den Bosch. Achten-dertig jaar, een self-made man, weduwnaar, een charmeur, maar

vooral een doener, een aanpakker, een wervelwind:
'Ik ben nimmer besluiteloos en draal nog minder.'

Mannen en jongens werken op het land, vier à zes dagen in loondienst van de Maatschappij, de rest van de tijd op hun eigen landje. Vrouwen en meisjes spinnen wol en vlas, welk garen de Maatschappij van hen opkoopt. De Klavers doen het helemaal niet slecht. Als de directeur eind december een eerste beoordeling geeft noemt hij Harderwijk *'een van die plaatsen die ons zodanige gezinnen zonden die de Maatschappij ter bereiking van haar groot doel zou kunnen verlangen'*.

Bedelaarsgestichten

Het is typerend voor Johannes van den Bosch dat hij al na drie maanden de proefneming als geslaagd bestempelt. Hij begint aan een geforceerde uitbreiding. In 1819 worden er in Frederiksoord 50 huisjes bijgebouwd, in 1820 wordt de kolonie Willemsoord gesticht, vernoemd naar kroonprins Willem, de latere koning Willem II, en in 1821 de kolonie Wilhelminaoord, vernoemd naar de dan net overleden Wilhelmina van Pruisen. Daaromheen zijn nog andere kolonies, maar na een tijdje worden die administratief samengevoegd met de bovengenoemde. Dan zijn er ongeveer 400 kleine hoeves, verdeeld over

kolonie 1: Frederiksoord,
kolonie 2: Wilhelminaoord
kolonie 3: Willemsoord.

Deze drie worden aangeduid als de 'vrije koloniën' wanneer de Maatschappij van Weldadigheid er daarna toe overgaat grote gestichten te bouwen. Eerst op de Ommerschans, een verlaten vesting in de nabijheid van het Overijsselse Ommen, een strafkolonie. Daar verrijst zomer 1822 een groot gebouw waar op slaapzalen duizend bedelaars kunnen worden ondergebracht. Na een verbouwing begin 1823 blijken er ook 1200 in te passen. Datzelfde jaar begint de bouw van drie 'etablissementen' in de buurtschap Veenhuizen, op dat moment de grootste gebouwen in ons land. Aan de binnenkant van de carrévormige gestichten zijn slaapzalen, in Veenhuizen 1 en 3 voor weeskinderen, in Veenhuizen 2 voor bedelaars. Aan de buitenzijde wonen arbeidershuisgezinnen, militaire veteranen en personeelsleden. Ook daar zijn verschillende Harderwijkers terechtgekomen, maar de geschiedenis van die gestichten is nauwelijks in kaart gebracht. In dit artikel beperk ik mij tot de vrije koloniën.

Diaconen en Provisoren

Er zijn twee manieren waarop mensen in zo'n vrije kolonie terecht kunnen komen. Of 'uit de contributie', een plaats heeft zoveel gelden opgehaald dat ze een hoeve mag vullen. Of door het afsluiten van een contract. Dat doen in maart 1820 de 'Diaconen der Hervormde Gemeente, benevens Provisoren van het Armweeshuis te Harderwijk'. Zij maken gebruik van een regeling die je zou kunnen omschrijven als 'drie halen, één betalen'. Als je zes wees- of armenkinderen op een hoeve stopt en je betaalt 60 gulden per jaar per wees, dan mag je gratis iemand meesturen om op die kinderen te passen én je mag op twee aangrenzende hoeves helemaal gratis gezinnen plaatsen die de wezen helpen hun land te bebouwen. Na zestien jaar 360 gulden betaald te hebben zijn deze drie hoeves eigendom van Harderwijk en mag zij er zonder verdere kosten 'voor altoos' gezinnen en wezen op plaatsen.

Op 29 juni 1820 komt er een hele groep Harderwijkers aan in het dan net gereedgekomen Willemsoord. Twee gezinnen en een lading weeskinderen plus twee huisverzorgers. Huisverzorgers zijn mensen die bij die zes wezen in huis wonen en ze helpen groot te worden en daarbij had de Maatschappij gedacht aan *'bejaarde echtelieden zonder kinderen of brave huismoeders, of bejaarde jonge dochters'*. Ten allen tijde voorzien van een bewijs van goed gedrag en eervolle aanbevelingen van plaatselijke notabelen.

Verstandelijke vermogen

Het systeem is leuk bedacht, maar het kost alle steden veel moeite om geschikte mensen te vinden en er komt geleidelijk meer kritiek op deze vorm van opvang van weeskinderen: Harderwijk zendt in eerste instantie Aart van Nunspeet, getrouwd met Truitje Meijerink. De directie constateert al heel snel hun *'ongeschiktheid voor deze betrekking'*. Dat ligt volgens haar enerzijds aan *'de ligchaamsgebreken der vrouw'*, maar vooral toch aan *'het gebrek aan verstandelijke vermogens dezer beide'*. Zij schrijft de Provisoren brieven daarover met als resultaat *'dat ook de kontraktanten van hunne ongeschiktheid overtuigd zijn geworden'*. Zodat gezamenlijk besloten wordt *'de huisverzorgers A. van Nunspeet en G. Meijerink van Harderwijk uit de kolonie terug te zenden'*. Op 10 december komt er opvolging. Huisverzorger Andries Dirksen is 54 jaar, zijn echtgenote twee jaartjes ouder, en zij gaan zorg dragen voor drie Harderwijkse kinderen van 14 jaar, twee van 16 en twee van 18. Drie kinderen met de achternaam Hendrikse, wat dus wel wel broer en zussen zullen zijn, twee met de achternaam Andriessen en verder ene Geertje Stevens.

Zo'n uitbested kind verdwijnt weer van de kolonie als hij/zij rond de twintig is. Dan overleggen de Maatschappij en de besteders of de pupil in staat geacht wordt om in de gewone maatschappij zelf de kost te verdienen en als die beoordeling positief uitpakt, krijgt de jongvolwassene drie maanden verlof om werk te zoeken en als hij/zij niet tussentijds terugkeert, volgt er ontslag als koloniebewoner. In 1822 gebeurt dat al met de dan twintigjarige Symen Andriessen en Cornelis Hendrikse. Overigens heeft Harderwijk een trucje uitgehaald, ze heeft er twee weeskinderen bijgesmokkeld zonder daarvoor te betalen. Bij het ene opgezonden gezin is Antje Booms stiekum ingedeeld en bij het andere is Martinus Booms bijgevoegd. Het is vermoedelijk de laatste waar nog een relletje over ontstaat.

Maart 1822 schrijft de subcommissie Harderwijk aan de landelijke leiding *'..... ontvangen hebbende eene missive van diaconen der hervormde gemeente, waarin dezelve zich beklagen over het gebrekkig toezigt hetwelk in de kolonien op de weeskinderen, door hen aldaar besteed, wordt gehouden, vermits Gerrit Boon een van hunne bestedelingen in de Roomsche kerk gaat en in het kort zijne belijdenis in dezelve staat afteleggen.'*

Dat speelt op een moment dat in het hele land de kritiek op de verzorging van kinderen in de kolonie toeneemt en de Maatschappij ziet kans om keihard terug te slaan. De opmerking heeft hen uitermate 'bevreemd'. Want op de door de Diaconen ingezonden lijst van kinderen - 'en waarvan hiernevens een kopie gaat' - komt geen Gerrit voor en geen Boon, waaruit 'blijkt, dat Heeren Diakonen niet bekend schijnen te zijn, met de van hun overgenomen kinderen.' Zo, op hun plaats gezet!

Deugeniet

Het is de vraag of dat zo verstandig is. Ik heb de indruk dat de Diakonen daarna afhaken, want weer twee jaar later, in 1824 verdwijnen Andries Dirkse en vrouw en de resterende Harderwijkse kinderen die ze in huis hadden terug naar Harderwijk. Daarna stuurt Harderwijk geen huisverzorgers meer. Wel af en toe kinderen, niet meer door de Diaconen, wel door de Provisoren van het Weeshuis, en die kinderen worden dan ondergebracht bij gewone koloniale gezinnen.

Bijvoorbeeld in 1829 de 10-jarige Arend Ruitenbergh, en dat is een voorbeeld van iemand die een andere manier vindt om van de kolonie af te komen. Na drie jaar bij verschillende gezinnen ingedeeld te zijn geweest, heeft hij er geen zin meer in. Hij loopt weg. Hij wordt door de politie teruggebracht en voor straf opgesloten in de 'strafkamer' van de kolonie Willemsoord. Daar weet hij uit te breken en hij verlaat opnieuw de kolonie. Weer gevangelijk teruggevoerd, komt hij terecht in de strafkamer van de kolonie Frederiksoord.

En daar... breekt hij uit en hij gaat er opnieuw vandoor.

En als hij 'ten derde male van desertie is teruggebragt, door de Politie van Arnhem', sluit men hem op in de Ommerschans.

Zowel als straf voor het weglopen, maar ook omdat 'die jongen ook in *meer opzigten een regte deugeniet is*, die met groote gestrengheid zal moeten worden behandeld, wil er nog iets goeds van groeijen'.

Maar... drie maanden later loopt hij weg uit de Ommerschans en dan trekt hij, pas dertien jaar oud, de wijde wereld in.

Vlijt en vaderlijke tucht

Op het contract van 'Diaconen der Hervormde Gemeente, benevens Provisoren van het Armweeshuis te Harderwijk' arriveren in juni 1820 twee gezinnen. Een van de vaders, Hendrik Ditmer, overlijdt al twee jaar na aankomst, een zoon overlijdt enkele jaren later, zijn weduwe en dochter blijven nog een paar jaar maar keren dan terug naar Harderwijk. Dat doen ze zonder de koloniedirectie om toestemming te vragen, ze komen in de boeken als 'gedeserteerd'.

Met het andere gezinshoofd, Hendrik Zevenbergen, gaat het eerst heel goed. Hij wordt na enkele jaren gepromoveerd tot vrijboer. Dat is het hoogste dat een kolonist kan bereiken.

Hij krijgt bij Veenhuizen een echte boerderij met alles erop en eraan, 'stal, schuur, hooibergen en hetgeen daarbij verder vereist wordt'. Ze hebben ook meer land, 42 morgens. Een morgen is zoveel land als een boer op één ochtend kan ploegen, maar dat hoeft hij allemaal niet alleen te doen, zijn land wordt mede bewerkt door de gestichtsbewoners. Het lijkt ideaal, maar... hij trekt het niet. De oogstresultaten zijn bedroevend, na drie jaar is hij weer terug in de gewone kolonie. Enkele jaren later 'deserteert' ook dit gezin.

Het mag dan de vrije koloniën heten, maar toch mag je er niet zomaar af. De bedoeling is namelijk dat een kolonist alles wat hem verstrekt wordt aan kleding, voedsel, huisraad en gereedschap, door zijn arbeid weer terugverdient. Zolang dat niet gebeurd is, heeft hij een schuld en moet hij eerst verlof vragen voor hij van de kolonie af mag.

Met het aanvaarden van en tekenen voor die schuld zijn de kolonisten ook onderworpen aan een heel stelsel van regeltjes. De weldadigdoeners weten heel precies hoe de 'beweldadigden' moeten leven om betere mensen te worden. Het gebruik van sterke drank op de kolonie is verboden, het is niet toegestaan andere dan de koloniale kleding te dragen, ongehoorzaamheid of 'eigendunkelig handelen' is strafbaar.

De uniforme kleding voor de bewoners van de Koloniën van Weldadigheid. Men moest ze wel zelf betalen

En: 'De wijkmeesters zijn gehouden ten minsten om den anderen dag de gezamenlijke huisgezinnen te visiteren en te zorgen dat in dezelve reinheid en betamelijkheid plaatsvinden.'

Die regeltjes worden gehandhaafd door de Raad van Politie en Tucht. Die kan kolonisten veroordelen tot een boete, of tot een tijdelijke opsluiting in de strafkamer op de kolonie, of tot verbanning naar een speciaal opgerichte strafkolonie. Die is gevestigd op de wallen van dezelfde Omerschans waar ook het bedelaarsgesticht is. Er zit wel een democratisch tintje aan die rechtspraak. Elk van de drie vrije koloniën heeft een gekozen vertegenwoordiger, een 'gemeensman', die zitting heeft in die raad. Zo zal de latere Harderwijkse kolonist Hendrik Klaassen ook een jaar lang meebeslissen over het lot van zijn mede-kolonisten.

Bloedhond

Sommigen leggen zich makkelijk neer bij al die gestrengheid, anderen zijn er niet echt op gebouwd. Dat laatste geldt blijkbaar voor de oudste zoon van het eerste Harderwijkse kolonistgezin Klaver, de in 1799 te Harderwijk geboren Albert Klaver. Na een half jaar kolonie had hij nog een extra beloning van vijf gulden gekregen *'vanwege gedrag bij de heide-brand'*, maar na anderhalf jaar schrijft Johannes van den Bosch: *'De zoon van Klaver was altijd een oppassend jong mensch. Thans verkeerd hij met de dochter van Bosch, en is ten eenmaal veranderd.'* Alberts verkering heet Aleijda Luberta Bosch en zij is een dochter van een kolonist uit Amsterdam die Johannes Bosch heet en dus een bijnaamgenoot is van de stichter van de koloniën. En als er daarginds twee mensen zijn die niet samen door één deur kunnen, dan zijn het generaal-majoor Johannes van den Bosch en kolonist Johannes Bosch. De laatste wordt er van verdacht samen te spannen met Amsterdamse tegenstanders van het project. *'Het is volkomen zeker,'* schrijft Johannes van den Bosch najaar 1819, *'dat iemand uit Amsterdam aan den kolonist Bosch gezonden is en dat deze tot 's nagts twaalf uren zich bezig gehouden heeft aan het huis van Bosch ter inwinning van informatie'*. Hij noemt de koloniebewoners die bij die gelegenheid kwaad gesproken hebben van het project, waaronder 'de zoon van Klaver (die met de dochter van Bosch vrijd)'

Maart 1820 komt het tot een uitbarsting. Elke zaterdag koopt de Maatschappij het door kolonisten gesponnen garen van hen over, maar ze merkt dat ze een spinbaas heeft die of weinig verstand van zaken heeft of een tikje corrupt is, stuurt hem de laan uit en stelt een nieuwe aan die ervaring heeft en daarover zegt: *'In Amsterdam had ik er bijna 300 in een lokaal zijnde allemaal van die fameuze Eijlanders. Ik heb ze tog kunnen dwingen tot het goed werken.'* Dat is het soort man dat de Maatschappij nodig heeft.

Zaterdag 25 maart 1820 zal hij voor het eerst het garen van kolonisten beoordelen. Johannes van den Bosch schrijft de volgende dag: *'Het vlasgaarn gisteren door verscheide kolonisten ingebracht had noch de lengte noch de zwaarte en toen den spinbaas weigerde hetzelfde aanteneemen is hij grovelijk beledigd.* De zoon van Klaver noemde hem openlijk: *een bloedzuiger, een bloedhond en der gelijke.'* Dat kan niet zomaar: *'Hij is dadelijk in het cachot geplaatst.'*

Hij is niet de enige. *'Wij hebben reeds,'* schrijft Johannes van den Bosch. *'de vengsters van een huisje moeten toespijkeren om allen op-tesluiten.'* Het duurt even eer die opstand bedwongen is en Albert wordt vrijgelaten. Daarna houdt hij zich rustig. Zij het niet op alle fronten, Aleijda Bosch is een tijdje later zwanger Dat is tegen het zere been van de Maatschappij, want zwangerschap voor het huwelijk wordt beschouwd als 'onzedelijk gedrag' en daar is men heel streng op. Albert en Aleijda willen ook wel trouwen, maar het gaat niet door, want Albert moet zijn militaire dienstplicht vervullen. Terwijl hij weg is, gebeurt er van alles. Aleijda baart een dochtertje, maar dat overlijdt na niet zo heel lang. En de hele familie Bosch, inclusief Aleijda, is het eerste gezin dat een plekje krijgt in de strafkolonie.

Twee jaar later, april 1823 schrijft de directeur: 'De dochter van Bosch uit de kolonie N1 voor circa 2 jaren van hier naar de Ommer-schans verwezen, zijnde zwanger bij de jonge Klaver meede kolonist alhier, die destijds haar niet trouwen kon, uit hoofde dat hij in dienst was, heeft thans zijn tijd uitgediend, en verzoekt haar te mogen trouwen. Ik stel voor beide te ontslaan, de eene uit de vrije kolonien, de ander uit de Ommerschans, ten einde hun gelegenheid te geven van te huwen.' Aldus geschiedt, Albert en Aleijda trouwen en gezien de geboorteplaats van een zoontje in 1826 vestigen zij zich in een van de illegale nederzettingen in de omgeving van de kolonie.

Ongemakkelijk kolonist

Tien jaar later wendt Albert zich tot Harderwijk. Hij weet dat op dat moment een van de hoeves van het contract leegstaat en vraagt de provisoren hem daar in te plaatsen en per 5 juni 1837 vestigen Albert, Aleijda en hun inmiddels vier kinderen zich als kolonisten. Maar het is wel de vraag of zij er op gebouwd zijn.

In ieder geval hun oudste zoon Dirk Alberts Klaver heeft het er moeilijk mee. Vanaf zijn elfde verschijnt hij met regelmaat voor de koloniale tuchtraad. De eerste keer omdat hij en vier leeftijdsgenoten 'de te veld staande rogge zouden hebben vertrapt, door het zoeken van de zoogenaamde brandkorrels uit dezelve.' Zwarte of 'aardkorrels' of 'brandkorrels' uit de rogge schijnen bij lang kauwen hetzelfde gevoel in je mond te geven als - het toen nog niet uitgevonden - kauwgum. 'Zij willen zich trachten te verontschuldigen met voor te geven niet geweten te hebben dat zulks verboden was, hetwelk geen ingang vindt omdat door den wijkmeester aan alle huizen het verbod is bekend gemaakt.' De straf is drie dagen opsluiting in de strafkamer. Bij een volgende keer bemoeit zijn vader zich ermee. Het speelt in de weverij van kolonie 1 als de 'katoenwever Dirk Klaver,' hij is dan 13, door de weefbaas 'geboden was om tot 6 uur 's avonds aan het werk te blijven, uit hoofde hij anders zijne taak niet zou kunnen afmaken.' Daar voelt Dirk niet voor, hij had zich verwijderd, 'doch door den adsistent bij de arm was terug gehaald'.

Bijzondere verhalen

Wie zich verdiept in de verhalen uit en over de proefkolonie vindt een verbazingwekkende wereld van het vroege en armlastige Nederland. Naast het boek *De Proefkolonie* van Wil Schackmann is de familiegeschiedenis van Suzanne Jansen (*Het Pauperparadijs*) een aanrader. De zoektocht in archieven naar haar familie is beschreven als een spannend avontuur.

Ook bijzonder is het verhaal over twee kinderen die op een omslachtige manier in de kolonie worden afgeleverd; Willem en Marianne der Nederlanden. Mogelijk waren het kinderen uit een buitenechtelijke relatie van de latere Koning Willem II. Ze bleven tot hoge leeftijd in de kolonie en kregen een grote kinderschare. Blijkbaar was het leven in de kolonie sober maar gezond. Ook over dit tweetal is een boekje verschenen.

In de buurt van Vledder en Frederiksoord is nog veel architectuur uit de oude kolonie terug te vinden en in Veenhuizen is het gevangenis-museum ondergebracht in een van de voormalige gestichtsgebouwen. Hier krijg je een goede indruk van de omvang van de complexen en de sfeer die er op het platteland geheerst moet hebben.

Veenhuizen is gestichtsdorp gebleven met nog steeds een aantal gevangenis en inrichtingen, en Drenthe is uiteindelijk ontgonnen.

Vervolgens verwijdt Dirk zich weer en gaat hij blijkbaar klagen bij zijn vader, want die verschijnt kort daarop.

Waarop hij *den adsistent bij de borst gevat en in het aangezicht geslagen heeft*. Hij moet voor het tuchtcollege verschijnen: *Albert Klaver bekent zijn misdrijf in drift te hebben gepleegd, omdat hij zijne kinderen niet door anderen wilde mishandeld hebben.* Alvorens Albert tot acht dagen opsluiting te veroordelen, geeft de Raad een karakterschets van hem, nl, *dat A. Klaver een zeer ongemakkelijk kolonist is, welke niet voor vermaningen vatbaar is*.

De jaren erna volgen nog veroordelingen van Dirk wegens het mishandelen van een andere kolonistenzoon, het ingooien van *éene glasruit der school* en het beledigen van een opzichter, maar daarna wordt de familie overgeplaatst naar een verre uithoek van de kolonie, op kilometers afstand van de rest, en daarna wordt er maar sporadisch nog iets van ze vernomen. Genoemde Dirk vertrekt van de kolonie om militair te worden, maar Albert en Aleida zullen hun hele leven kolonist blijven en zullen in 1880, kort na elkaar, op de kolonie overlijden.

Zekerheid van bestaan

Inmiddels gaat het met de steun voor het project in Harderwijk niet geweldig. Waren er bij de start in 1818 nog 64 Harderwijkers die een stuiver per week opzij legden ten behoeve van de landbouwkoloniën, in 1825 zijn dat er nog maar tien. Na dat dieptepunt trekt het weer een beetje aan. Burgermeester Van Meurs wordt voorzitter van de subcommissie en onder zijn leiding stijgt het ledental naar rond de twintig. Daar zal het de hele eerste helft van de negentiende eeuw rond blijven

Het derde gesticht, thans het onderkomen van het Gevangenis­museum

De reeds gevestigde kolonisten hebben daar verder niet zo'n last van: de eerste Harderwijkse proefkolonist Dirk Klaver en zijn echtgenote blijven tot hun dood op de kolonie, hun dochter Geertje trouwt met een zoon van de proefkolonist uit Leiden, die zijn vader opvolgt als kolonist zodat Geertje kolonistenvrouw wordt. Hun zoon Gilliam trouwt met een dochter van de proefkolonist uit Harlingen en volgt zijn vader op als kolonist. Al met al zal slechts één van de vier kinderen van de Harderwijkse proefkolonist het koloniale systeem verlaten. Die neiging om te blijven is ook wel begrijpelijk. De koloniën zijn een plek waar goed voor je kinderen gezorgd wordt – qua invoering van de leerplicht liep de Maatschappij een eeuw voor op de rest van het land -, waar de gezondheidszorg relatief goed is en vooral: waar je een garantie hebt op werk en voedsel. Die zekerheid van bestaan was in de negentiende eeuw nergens elders in ons land te krijgen. De pretentie om met de landbouwkoloniën de armoede op te lossen, was waarlijk te hoog gegrepen. Maar ze verschaften wel een nieuw bestaan met bijna twintigeeuwse bestaanszekerheid aan diverse mensen, waaronder een aantal afkomstig uit Harderwijk.

Wil Schackmann is schrijver van het boek *De proefkolonie* over de begindagen van de Maatschappij en net als het boek is dit artikel voor het overgrote deel gebaseerd op het Archief van de Maatschappij van Weldadigheid, dat zich bevindt bij het Drents Archief toegang 0186. Informatie over aantallen contribuanten in Harderwijk en de subcommissie Harderwijk komt uit inv.nrs. 1107 en 1126, informatie over de familie Klaver en de spinzaalopstand komt uit de ingekomen post van de landelijke leiding uit die periode, inv.nrs. 48-76, de levensloop van vrije kolonisten valt te volgen via de 'stamboeken' of bevolkingsregisters, inv.nrs. 1346-1363, geciteerde tuchtverslagen zijn uit inv.nrs. 1615 en 1616.

Voor meer informatie: er is een museum gewijd aan de landbouwkoloniën, de Koloniehof te Frederiksoord, en in een van de oorspronkelijke gestichten te Veenhuizen is heden ten dage het Gevangenismuseum Veenhuizen gevestigd.

Informatieve internetadressen: www.drentsarchief.nl – www.mvwfrederiksoord.nl - www.dekoloniehof.nl - www.schackmann.nl/proefkolonie

Mensen die informatie zoeken over een voorvader op de koloniën kunnen hun vraag voorleggen aan de auteur: wil@schackmann.nl

Een eigen magazine, boek, krant of jubileumuitgave?

PRESS BAKER maakt het geheel naar wens.
Voor een vrijblijvend gesprek, bel **06-23150044**
of mail naar **TheoBakker@pressbaker.nl**

Hazelaarlaan 9, 3843 JT Harderwijk
Ook voor uw communicatie, PR, advies, tekst,
actieve fotografie en al uw drukwerk

Kijk ook eens op www.pressbaker.nl

Kent u de geheimen van Internet? *OGB Design well!*

OGB Design maakt websites met een perfecte koppeling tussen techniek en creativiteit. Op beide onderdelen levert OGB Design uitstekende prestaties. OGB Design biedt de ondersteuning die u nodig heeft en waar u om vraagt.

OGB Design

Meerkoetmeen 42

3844 XR Harderwijk

T: (0341) 433 444

F: (0341) 433 555

E: ogb@ogb-design.nl

*Creative
Webdesign*

Kijk ook eens op www.ogb-design.nl

Marienus Cornelis Bronsveld

door N.C.R. de Jong

In een eerder Vittepraetje ¹⁾ schreef ik over de boekhandel/ uitgeverij H.A. Berends en zijn opvolgers. Berends startte zijn bedrijf in 1870. In die zelfde tijd startte een andere Harderwijker, Marienus Cornelis Bronsveld, een uitgeverij, annex drukkerij. Marienus was het vierde kind van Lammert Gijsbertus Bronsveld en Wilhelmina Zegers. Hij werd geboren op 20 juni 1845 in de Donkerstraat, nu nummer 49-51. Zijn vader was eerst bakker en later deurwaarder van beroep. Het gezin Bronsveld telde acht kinderen, vijf jongens en drie meisjes, nl. Andries Willem (1839), Peter (1840), Lammert Gijsbertus (1842), de reeds genoemde Marienus, Hendrik (1847), Maria Cornelia (1851), Wilhelmina Cornelia (1853) en Willem Andries (1856).

Of Marienus onderwijs gevolgd heeft is niet bekend. De schoolwet van 1857 regelde dat de gemeente het aantal scholen kon bepalen, het personeel en een schoolcommissie benoemen, het salaris vaststellen en het schoolgeld innen. De gemeente draaide op voor de kosten van het openbaar onderwijs, terwijl zij slechts schoolgeld ontving van de ouders, die het konden betalen. Voor het onderwijs voor de kinderen van de minder draagkrachtigen werd geput uit de gemeentekas. Marienus is net te oud om in het eerste schoolgeldboek van Harderwijk voor te komen. Waarschijnlijk heeft hij wel onderwijs genoten want zijn jongere zussen en broer hebben op de Burgerschool gezeten. Op 19-jarige leeftijd vertrekt Marienus naar Gorinchem. Op 15 april 1867 keert hij in de ouderlijke woning terug. Zijn beroep is bediende. Spoedig erna vertrekt Marienus naar Arnhem om na 18 maanden weer bij zijn ouders in de Donkerstraat te wonen. Nu is zijn beroep drukker. In het Over-Veluwsch Weekblad van 27 februari 1869 verschijnt een advertentie waarin Marienus aankondigt, dat hij Volksblaadjes gaat uitgeven. Met deze Volksblaadjes wil hij belangrijke gebeurtenissen uit de Vaderlandse Geschiedenis onder de aandacht van de mensen brengen. Een aantal professoren, doctoren en dominees zullen hieraan meewerken.

1) Vittepraetje, 10^e jaargang nr. 1, maart 2006.

Het eerste nummer verschijnt in april van hetzelfde jaar. Het onderwerp is "Het Wilhelmus van Nassouwe, de Oorkonde van Nederlands tweede geboorte", geschreven door professor W.G. Brill, hoogleraar te Utrecht. In de daarop volgende nummers komen de onderwerpen De Tiende Penning, de Watergeuzen, Willem van Oranje in 1569 en Philips van Sint Aldegonde aan de orde. In het geheel zijn er drie jaargangen verschenen.

Titelblad Voor drie-honderd jaren

Van Lummel was hoofd-
onderwijzer van beroep,
die bekendheid kreeg
door zijn schoolplaten.
Medewerking werd
verleend door o.a. C.S.
Adama van Scheltema,
dr. A.W. Bronsveld,
M. Cohen Stuart,
H.B. van Lummel,
dr. G.D.J. Schotel.

Op 15 augustus 1872
trouwt Marienus met

Hillegonda Hendrika Buijtendijk. Zij is op 30 november 1847 te Utrecht geboren. Haar vader Simon Hendrik Buijtendijk is predikant te Harderwijk. Haar moeder is Louise Wetter.

In het Over-Veluwsch Weekblad van 7 februari 1871 maakt Bronsveld bekend dat hij erin geslaagd is een bibliotheek voor de jeugd op te richten, bestaande uit positief christelijke en voor de jeugd leerzame werkjes. De boekjes kunnen geleend worden voor 1 of 2 cent per week afhankelijk van de dikte van het boekwerkje. Een maand later maakt hij bekend dat hij voornemens is een Zondagsblad te laten verschijnen. De redacteur is H.J. van Lummel.

Advertentie voor het zondagsblad voor jong en oud

**Hillegonda Hendrika
Buijtendijk**

Marienus en Hillegonda krijgen acht kinderen: Lambertus Gijsbertus (1873), Louise (1875), Hendrik (1877), Wilhelmina Cornelia (1879), Marienis Cornelis, Hillegonda Hendrika (1882), Wilhelmina Johanna (1884) en Hendrik (1886).

**Marienus Cornelis
Bronsveld**

Hendrik en Wilhelmina Cornelia worden nog geen jaar. Wilhelmina Johanna overlijdt op 12-jarige leeftijd. In 1881 wordt Marienus lid van de gemeenteraad van Wageningen. In september 1893 volgt zijn benoeming tot wethouder. Hij zou dat zijn gebleven tot 1899, maar omdat hij eind 1897 niet herkozen werd moest hij aftreden. Samen met zijn vrouw en de twee jongste kinderen verhuist hij op 28 februari 1898 naar Amsterdam. Daar vertoeven ze een maand en vertrekken dan naar Hilversum. Ze wonen dan aan de Varenweg nummer 31. In 1898 overlijdt Marienus Cornelis Bronsveld. Zijn weduwe vertrekt op 16 mei 1902 naar Lienden, vervolgens naar Baarn en tenslotte naar Kampen. In 1928 overlijdt zij daar.

Huis en drukkerij te Wageningen

Bijlage: Lijst opgesteld aan de hand van de advertenties in het Overveluwsch-Weekblad van gepubliceerde werken door de uitgeverij/drukkerij M.C. Bronsveld in Harderwijk

1. **Voor Driehonderd jaren**, volksblaadjes ter herinnering aan de schoonste bladzijden uit onze geschiedenis, jaargangen 1869, 1870 en 1871
2. **Strijd en Zegepraal** door mevr. Faure
3. **William Chalmers Burns** door H.E. Faure
4. **Een Ellendige** door A. Hardenberg
5. **Twee Gelukzoekers** door A. Hardenberg
6. **Het einde draagt de last** door A. Hardenberg
7. **De jager en zijn hond** door Almine
8. **Waakt** door Almine
9. **Het Kerstfeest in de Weverswoning** door J. E. Lens
10. **Om te behouden** door J.E. Lens
11. **De geredde Zoon** door C. v.d. Velden Jz.
12. **De schoone Kerstlichten of Duisternis en Licht** door J.H. van Linschoten
13. **Kort en waardig verhaal van de Laatste vervolging der Evangelische leeraaren in Hungariën**, A. van Toorenbergen
14. **De vragen van den Heiland**. Twee en vijftig korte overdenkingen voor Huiselijke Godsdienstoefening, naar het Engelsch vrij bewerkt door J.J. van Vollenhoven
15. **Anna Gravin van Stolberg-Wernigerode**, directrice Bethanië. Een levensschets uit onze dagen door Arnold Wellmer
Naar het hoogduitsch door Anna, met een voorwoord van P. Huet
16. **Johanna d'Albret, koningin van Navarra**, uit het hoogduitsch van F. Pestel door Maria, voorwoord van A. van Toorenbergen
17. **Voor Hart en Huis** verscheidenheden uit de werken van Dr. Friedrich Ludwig Mallet, verzameld en vertaald door Dr. A.W. Bronsveld
18. **Een Ongelukkig Huwelijk** van den Prins door A. van Toorenbergen
19. **Langenstein en Boblingen** door Marie Nathusius, 1872

Uit het dagboek van C.A.Th. Vogel (3)

K.Chr. Uittien

Door bemiddeling van ons lid, de heer B. Rutgers, is Herderewich in het bezit gekomen van de handgeschreven herinneringen van oud-kolonel en commandant van het 6e Regiment Infanterie C.A.Th. Vogel (1805-1893). De familie stond ons toe de delen die betrekking hebben op Harderwijk in ons kwartaalblad te publiceren. Het origineel ligt opgeslagen in het depot van het Gemeente-archief. (DE TEKST IS OVERGENOMEN ZOALS DIE IN HET DAGBOEK STAAT.)

Benoeming tot officier

“De engel der Hoop ging hem voor. Met zijn vinger wees hij naar de Zon, welker stralen het woord Luitenant in het blauwe luchtruim getekend hadden”.

Den 1ste Augustus kreeg ik mijn aanstelling tot 2de luitenant der Infanterie. Mijne benoeming was 22 Juli 1822 geteekend, en ontving ik een brief van één mijner vrienden die aan het Departement van Oorlog gedetacheerd was, die me dat heuglijk bericht al in voren mede deelde. Zeven of acht onderofficieren werden tegelijkertijd aangesteld. Ik was 20 Mei 17 jaar geworden en ofschoon ik als kadetsergeant een aangenaam leven had, zoo was ik toch innig gelukkig met mijne benoeming. Ik bleef als officier bij het Algemeen Depot der landmacht No 33 en werd geplaatst bij de 2de Kompagnie kapitein Janninck.

Den 1ste Augustus toen wij nieuw benoemden onze aanstelling kregen, vierden we feest bij Gelderman, waar we onze tafel hadden. Ik bleef op mijn kamers in de Donkerstraat bij juffrouw Wenk¹⁾ wonen, waar ik reeds geruime tijd als kadet had gewoond. Toen ik eenige maanden officier was kwam oom Anthing naar Holland en bracht ik eenige hoogst genoegelijke dagen met hem door in de residentie, ik heb hem helaas!

nooit meer terug gezien, want den 7de Februarij 1823 overleed onze geliefde oom te Gotha in den ouderdom van 57 jaren op de Februaardag onzer lieve tante, ik vergis me daar, oom stierf daags voor tante hare verjaring. De dood van oom was voor Wilhelm en mij een groot verlies, zijn naam wordt altijd door mij met waardeering en eerbied genoemd. Een groot jaar na mijne benoeming tot officier, had ik gelegenheid mij aan mevrouw de douairière de Mol geb. baronnesse d'Ablaing van Giessenburg tot Nieuwerkerk te laten presenteren, de moeder der zoo schoone Louise de Mol.

Mevrouw de Mol had haar eenmaal zoo aanzienlijk vermogen door rampen en tegenspoeden van allerlei aard verloren en had zich met der woon gevestigd te Harderwijk.

Mevrouw was niet tegen eene nadere kennismaking met hare lieve dochter, daar de door haar ingewonnen informatiën omtrent mijn persoon, ten mijne gunste waren uitgevallen. Onze jeugd was een groot bezwaar en mogt er geen sprake zijn van een engagement, mij werd echter toegestaan één avond in de week te komen thee-drinken, ik geloof wel dat ik na verloop van eenige maanden dat gebod wel eens overtreden heb. Eindelijk haalden wij mevrouw de Mol over, hare toestemming tot ons engagement te geven.

Na rijp beraad werd die toestemming gegeven, onder conditie echter [dat] er in de eerste jaren geen sprake van een huwelijk mogt zijn. Primo was onze jeugd een beletsel en secundo wilde mevrouw de Mol hare dochter niet missen.

Den 1ste October 1823 werd ons engagement publiek. Het is geheel overbodig hier ter neder te schrijven hoe innig gelukkig ik was mijn liefste wensch vervuld te zien en brachten wij hoogst gelukkige dagen met elkander door. Onze lieve tante zond aan Wilhelm en mij een ring, waarin het volgende gegraveerd is: "Liebt euch wie ich euch liebe", die ring draag ik nog heden ten dage.

Eerste Transport

***Bringe des treuesten Herzens Grüße,
eilende Wellen, zu ihr hin,
sagt wie ich jedes Glück vermisse,
seid ich von ihr geschieden bin.***

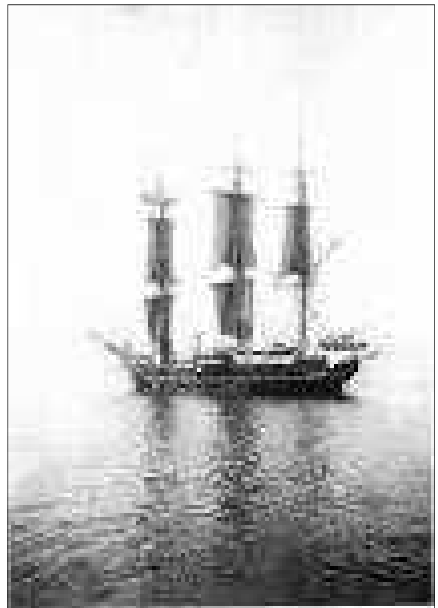
In 1827 kreeg de kolonel Hulsteijn, de kommandant van ons corps, eene aanvraag van het Departement van Koloniën of er ook officieren genegen waren om een transport naar Indië te begeleiden. Ik was één der eersten die mij opgaf. Ik wilde het schoone rijk van Insulinde gaarne terugzien, en daar Wilhelm in 1826 zijne overplaatsing bij het Leger in O.I. had aangevraagd, had ik nu alle kans hem terug te zien. Wilhelm was 8 Januari 1826 naar Indië vertrokken, vóór zijne definitieve overplaatsing bij het O.I. Leger had hij twee transporten naar de West Indië gebracht. De soldaten die dienst voor O.I. hadden genomen waren meerendeels Duitsers, velen onder hen waren muzikaal en slaagde ik er met enorm veel moeite in een muziekcorps op te rigten, dat werkelijk aardig speelde. Mijn vertrek werd bepaald op 26 November, en verliet ik op dien datum 's namiddags ten 3½ uur Harderwijk.

Het door mij opgerichte muziekcors bracht 's avonds voor ons vertrek eenige serenades. In de eerste plaats aan mijne geliefde Louise en verder brachten we een afscheidsgroet aan de verschillende autoriteiten. Bij ons vertrek werden wij uitgeleide gedaan door de officieren van het corps, mijn a.s. zwager, de chirugijn majoor Plato, en dr. Saks. Aan die dagen terugdenkende, is 't me nog, alsof ik de luitenant Hubers hoor zeggen, toen ik het huis van mevrouw de Mol verliet, "kom Carl, over tien maanden zijt ge immers terug".

Van mijn vertrek uit Harderwijk heb ik nog eene teekening. In de zoo genaamde Wellen stonden eenige dames naar het vertrekkende transport te kijken o.m. ook mevrouw von Hoff. Vanaf de brug werden we in sloepen gebracht naar het schip dat gereed lag om ons naar Vlissingen te brengen, waar we zouden overgaan aan boord van het schip de Schelde, dat ter reede van Rammekens lag. Het schip de Schelde was van Antwerpen, en behoorde toe aan den makelaar Serruis.

Door aanhoudende tegenwind konden wij de reis niet aanvaarden en bleven op de reede liggen tot 31 December. Wij bleven tot vóór den middag van 31 December op de reede van Rammekens, en zeilden toen met zeker meer dan 80 schepen uit, dat een prachtig, indruk makend gezicht was. Vlissingen passerende speelde het muziek en zagen we door onze kijkers een menigte menschen op het hoofd staan.

Het begon 's avonds hard te sneeuwen. Den eersten dag op zee was dus oudejaarsdag. Wat dwaalden mijn gedachten naar het lieve Holland terug, en verplaatste ik me in de zoo gezellige huiskamer van mevrouw de Mol. Toen wij het nieuwe jaar intraden, speelde het muziek, en zongen de duitsche soldaten die aan boord waren, liederen aus der Heimath.

*Zwischen dem Alten, zwischen dem Neuen,
Hier uns zu freuen, Schenkt uns das Glück,
Und das Vergang'ne heisst mit Vertrauen,
Vorwärts zu schauen, Schauen zurück*

Het muziek, soldaten en matrozen gaven me ieder één nieuwjaarswensch, die ik nog heb.

Wordt vervolgd

Noten:

- 1) Het huis van juffrouw Wenck was recht tegenover de Korte Kerkstraat, toen wijk B huis 113 (kadastraal sectie E nr. 997). Nu "Leariek Lederwaren & Reisartikelen", Donkerstraat 22.

LEVENDE HISTORIE

HARDERWIJK

Harderwijkse Historie komt tot leven!

Heeft u dat nou ook wel eens als u in zo'n achterafstraatje van de Vismarkt loopt? Ineens zijn er geen andere mensen meer te zien en dan (tenminste, zo gaat dat bij mij) waan ik mij in vroeger tijden. Ineens bekijk ik alles met andere ogen: Wie zou hier 500 jaar geleden gelopen, gewoond en gespeeld hebben? Wie woonde in dat huisje daar? Wie waren hun burens, wat hield hen bezig? Al dat soort gedachten spelen door mijn hoofd. (Tot er een brommer voorbij komt en ik weer heel rap in 2010 terecht kom).

Harderwijk heeft een prachtige geschiedenis. We zien de gebouwen nog staan als we door de binnenstad lopen en kennen het uit oude geschriften en van horen zeggen. Maar nog niet eerder kwam de Harderwijkse Historie echt tot leven. Tot nu.... !

Levende Historie Harderwijk

Levende Historie Harderwijk is een groep enthousiaste spelers van alle leeftijden die elkaar gevonden hebben en die de geschiedenis van Harderwijk tot leven willen brengen. Tijdens allerlei evenementen met een historisch karakter kunnen spelers uit deze groep als figuranten ingezet worden. De spelers verdiepen zich in de geschiedenis van Harderwijk en in de bijbehorende periode. Zij kiezen een persoon die in die tijd geleefd zou kunnen hebben. Samen met andere spelers zetten ze zo een beeld uit die tijd neer. Tegen het decor van historisch Harderwijk wordt het verhaal al improviserend verteld. Een prachtig schouwspel voor zowel de inwoners van Harderwijk als de toerist die Harderwijk komt bezoeken.

Training

Om een zo realistisch mogelijk tijdsbeeld te schetsen worden de spelers van LHH getraind. Door het jaar heen worden spelersavonden georganiseerd waarin de spelers worden geschoold in de geschiedenis van Harderwijk, de geschiedenis van het tijdvak waarin we spelen, het spelen van een historisch karakter en het improviseren met publiek.

Hanzedagen

Dit jaar zal deze groep voor het eerst van zich laten horen tijdens de Hanzedagen. Inmiddels is de voorbereiding in volle gang. We zijn druk met het schrijven het verhaal, de verdieping in de geschiedenis, het maken van de kleding en het verzamelen van attributen. Alles zal startklaar moeten zijn op de eerste Hanzedag op 21 juli.

Interesse?

Mocht u interesse hebben in Levende Historie Harderwijk dan kunt u zich aanmelden als speler bij Godelief Vrijhof (0341-470780) of Reny Berkvens (0341-751306). Ook sponsors worden met open armen ontvangen!

Levendige groet!

Godelief Vrijhof

Foto van een willekeurig historisch genootschap (bron: internet)

Stichting Rondeel voor cultuurhistorische rondleidingen in Harderwijk

Sinds jaar en dag verzorgen wij de rondleidingen voor personeelsverenigingen en andere groeperingen die op nostalgische wijze een gezellige dagbesteding willen met een begeleide rondleiding in de oude veste van Harderwijk.

Voor de rondleidingen wordt geen tarief berekend.

Wij verwachten een vrijwillige donatie voor ons monumentenfonds dat ten doel heeft het monumentale karakter van de stad te helpen onderhouden en profileren.

Heeft u iets te vieren. Maak contact met ons via telefoon **0341- 431955** of email naar contact@rondeelhardenwijk.nl

Zie ook onze website: www.rondeelhardenwijk.nl

In de *Harderwijk Reeks* zijn inmiddels zo'n 19 titels verschenen, kijk op www.harderwijkreeks.nl voor het volledige overzicht.

Speciaal voor de leden van Herderewich:

In de museumwinkel kunt u, op vertoon van uw lidmaatschapskaart, exemplaren van de "Canon van Harderwijk" kopen voor de speciale prijs van:

**€ 4,95 per exemplaar,
maximaal 2 exemplaren per lid.**

Normale prijs € 9,95 per exemplaar

(Deze aanbieding is geldig tot uiterlijk 1-9-2010)

Harderwiekers en/of Hierders (41)

R. Uittien-Jacobs

Onlangs, op 16 maart vierden Reind Prophitius en Aaltje Mostert hun 50-jarige bruiloft. We hebben gevraagd of ze er bezwaar tegen hadden, dat hun kwartierstaat en bruidsfoto in het "Vittepraetje" zouden worden geplaatst. Dat vonden ze prima. Hieronder volgen dan ook zes generaties voorouders van het echtpaar. Het zijn echte Hierdense voorouders. Mevrouw Prophitius heeft veel gewerkt als huishoudelijke hulp bij de schoonouders van één van onze vrijwilligers. We wensen het echtpaar nog veel gezonde gelukkige jaren toe.

Net zoals altijd zijn de geboorten, huwelijken en overlijdens in Harderwijk of Hierden en de dopen en kerkelijke huwelijken Nederlands Hervormd.

Generatie I

- 1 **Dreesje PROPHITIUS**, geboren 19-8-1960 .
Gehuwd 16-1-1981 met **Jacob KAPPERS**, geboren 10-5-1959.

Generatie II (ouders)

- 2 **Reind PROPHITIUS**, geboren 19-10-1940 . Gehuwd 16-3-1960
- 3 **Aaltje MOSTERT**, geboren 6-12-1940.

Generatie III (grootouders)

- 4 **Gerrit PROPHITIUS**, geboren 2-10-1907 , overleden 21-2-2002 op 94-jarige leeftijd, begraven 26-2-2002. Gehuwd (2) op 5-2-1964 met **Karsina HANNESZEN**, dienstbode, geboren 22-8-1909 , overleden 3-3-2004, weduwe van **Peter Foppen**.
Gehuwd (1) op 4-5-1932

- 5 **Dreesje FRANKEN**, geboren 1-10-1911 , overleden 5-12-1956.
 6 **Jan MOSTERT**, landbouwer, geboren 13-10-1915 , overleden
 16-7-1967. Gehuwd op 17-1-1940 met
 7 **Willempje ZEEBOER**, geboren 1-10-1915 , overleden 15-10-
 1983

Generatie IV (overgrootouders)

- 8 **Reind PROPHITIUS**, landbouwer, geboren 25-12-1880 ,
 overleden 21-7-1966 op 85-jarige leeftijd. Gehuwd op 22-jarige
 leeftijd 14-10-1903 met de 19-jarige
 9 **Maria van den BRINK**, geboren op 6-7-1884 , overleden 20-3-
 1953 op 68-jarige leeftijd.
 10 **Gerrit FRANKEN**, arbeider, geboren 21-4-1884 , overleden 16-
 6-1957 op 73-jarige leeftijd. Gehuwd op 27-jarige leeftijd 10-5-
 1911 met de 24-jarige
 11 **Heintje van de BUNTE**, geboren 1-3-1887 , overleden 26-2-
 1945 op 57-jarige leeftijd.
 12 **Jan MOSTERT**, landbouwer, geboren 22-2-1874 , overleden 13-
 7-1918 op 44-jarige leeftijd. Gehuwd op 35-jarige leeftijd 10-11-
 1909 met de 26-jarige
 13 **Aaltje BRANDSEN**, landbouwster, geboren 27-10-1883 , over-
 leden 26-6-1942 op 58-jarige leeftijd.
 14 **Willem ZEEBOER**, landbouwer, geboren 23-11-1878 , over-
 leden 16-10-1966 op 87-jarige leeftijd. Gehuwd op 29-jarige
 leeftijd 9-9-1908 met de 31-jarige
 15 **Geertruida LOKHORST**, geboren 22-12-1876 , overleden 18-7-
 1950 op 73-jarige leeftijd.

Generatie V (betovergrootouders)

- 16 **Jan PROPHITIUS**, landbouwer, geboren 20-11-1832 ,
 overleden 6-7-1881 op 48-jarige leeftijd. Gehuwd op 33-jarige
 leeftijd 20-12-1865 met de 23-jarige
 17 **Jannetjen FRANKEN**, geboren 26-4-1842 , overleden 28-8-
 1914 op 72-jarige leeftijd.
 18 **Gerrit van den BRINK**, winkelier, bakker, geboren 8-1-1860 ,
 overleden 11-7-1932 op 72-jarige leeftijd. Gehuwd op 21-jarige
 leeftijd 2-2-1881 met de 16-jarige
 19 **Gerritje SIMON**, geboren 27-5-1864 te Putten, overleden 19-9-
 1952 op 88-jarige leeftijd.
 20 **Aart FRANKEN**, landbouwer, geboren 18-12-1852 , overleden
 26-11-1930 op 77-jarige leeftijd. Gehuwd op 24-jarige leeftijd 7-
 11-1877 met de 24-jarige
 21 **Dreesjen BUNTE**, geboren 29-7-1853 , overleden 28-6-1930 op
 76-jarige leeftijd.
 22 **Willem van de BUNTE**, landbouwer, geboren 10-2-1860 ,
 overleden 24-12-1946 op 86-jarige leeftijd.
 Gehuwd op 26-jarige leeftijd 19-5-1886 met de 27-jarige

- 23 **Aartjen DEKKER**, geboren 22-11-1858 , overleden 6-12-1918 op 60-jarige leeftijd.
- 24 **Jan MOSTERT**, landbouwer, geboren 25-2-1844 , overleden 4-1-1894 op 49-jarige leeftijd. Gehuwd op 28-jarige leeftijd 20-3-1872 met de 25-jarige
- 25 **Flipjen WOUTERS**, geboren 4-3-1847 , overleden 25-7-1918 op 71-jarige leeftijd.
- 26 **Wouter BRANDSEN** landbouwer, geboren 22-4-1858 , overleden 19-10-1937 op 79-jarige leeftijd. Gehuwd op 25-jarige leeftijd 17-10-1883 met de 25-jarige
- 27 **Hendrikje TIMMER**, geboren 13-2-1858 , overleden 3-2-1937 op 78-jarige leeftijd.
- 28 **Wouter ZEEBOER**, landbouwer, geboren 3-2-1836 , overleden 7-7-1909 op 73-jarige leeftijd. Gehuwd op 35-jarige leeftijd 22-11-1871 met de 26-jarige
- 29 **Geertjen HOP**, geboren 26-7-1845 , overleden 10-12-1902 op 57-jarige leeftijd.
- 30 **Willem LOKHORST**, bakker, geboren 2-7-1835 te Oldebroek, overleden 26-5-1914 op 78-jarige leeftijd. Gehuwd op 29-jarige leeftijd 27-8-1864 te Oldebroek met de 20-jarige
- 31 **Geertrui KLUIVER**, geboren 18-9-1843 te Oldebroek, overleden op 8-3-1914 70-jarige leeftijd.

Generatie VI (oudouders)

- 32 **Laurentius (Lourens) PROPHITIUS (Pruisine)**, voermans-knecht, voerman, landbouwer (1835), gedoopt (RK) 1-3-1786 te Renswoude (getuige: Maria Hoogwale), overleden 31-5-1866 op 80-jarige leeftijd. Gehuwd op 27-jarige leeftijd 23-4-1813 met de 21-jarige

- 33 **Elbertje Aart Bos** gedoopt 1-5-1791 , overleden 28-10-1865 op 74-jarige leeftijd.
- 34 **Harmen Wijne FRANKEN**, landbouwer, geboren 31-1-1803 , gedoopt 6-2-1803 , overleden 14-11-1875 op 72-jarige leeftijd. Gehuwd (1) op 25-jarige leeftijd 14-2-1828 met **Aaltje Peters van EINDE**, 21 jaar oud, geboren 29-8-1806 , overleden 2-6-1839 op 32-jarige leeftijd.
Gehuwd (2) op 37-jarige leeftijd 03-04-1840 met
- 35 **Aaltje Franken van SPIEKER**, geboren 20-12-1816 , overleden 29-6-1881 op 64-jarige leeftijd.
- 36 **Jan van den BRINK**, arbeider, geboren 22-10-1829 Tonsel, overleden 22-9-1871 op 41-jarige leeftijd. Gehuwd op 24-jarige leeftijd 30-12-1853 met de 21-jarige
- 37 **Gerritje BRANTSSEN**, geboren 18-1-1832 te Ermelo, overleden 21-11-1900 op 68-jarige leeftijd. Gehuwd (2) op 45-jarige leeftijd 21-11-1877 met **Willem OSSEMAN**, gepensioneerd militair, geboren circa 1838 te 's-Gravenhage, overleden 31-3-1891. Gehuwd (3) op 61-jarige leeftijd 15-3-1893 met **Kornelis MEEBOER**, 52 jaar oud, landbouwer, tuin-der, geboren 9-6-1840, overleden 31-12-1911 op 71-jarige leeftijd.
- 38 **Christiaan Johan SIMON**, schoenmaker, geboren 1-7-1829 te Putten, overleden 27-1-1879 te Putten op 49-jarige leeftijd. Gehuwd op 27-jarige leeftijd 13-8-1856 met de 24-jarige
- 39 **Maria LUBBERTSE**, dienstmeid, geboren 20-8-1831 , overleden 14-2-1906 te Putten 74-jarige leeftijd.
- 40 = 34 **Harmen Wijne FRANKEN**.
- 41 = 35 **Aaltje Franken van SPIEKER**.
- 42 **Gerrit BUNTE**, landbouwer, geboren 7-7-1822 , overleden 25-2-1889 op 66-jarige leeftijd. Gehuwd op 27-jarige leeftijd 12-6-1850 met de 32-jarige
- 43 **Hentjen BROUWER**, geboren 3-11-1817 , overleden 4-2-1891 op 73-jarige leeftijd.
- 44 = 42 **Gerrit BUNTE**.
- 45 = 43 **Hentjen BROUWER**.
- 46 **Dirk DEKKER**, landbouwer, geboren 5-6-1824 , overleden 26-4-1886 op 61-jarige leeftijd. Gehuwd op 34-jarige leeftijd 25-8-1858 met de 17-jarige
- 47 **Lubbertje van der HORST**, geboren 6-10-1840, overleden 12-4-1899 .
- 48 **Hendrik MOSTERD**, landbouwer, geboren 28-8-1811, gedoopt 1-9-1811, overleden 24-1-1874. Gehuwd 11-03-1835 met
- 49 **Hendrikje Jans POOLEN**, geboren 27-8-1812, overleden 13-3-1876

- 50 **Jan Jacobs WOUTERSEN**, landbouwer, geboren 10-6-1815 ,
overleden 5-2-1863. Gehuwd 26-6-1840 met
- 51 **Teunisjen HOP**, geboren 17-4-1822 , overleden 9-2-1912 .
- 52 **Aalt BRANDSEN**, landbouwer, geboren 6-5-1832, overleden
5-4-1907. Gehuwd 4-11-1857 met
- 53 **Mechteltjen VERHOEF**, geboren 14-2-1836,
overleden 12-7-1895.
- 54 **Brand TIMMER**, landbouwer, geboren 21-4-1827 , overleden
8-12-1893. Gehuwd (2) 20-5-1868 met **Maria van 't GOOR**,
landbouwerse, geboren 5-2-1846, overleden 22-12-1920.
Gehuwd (1) 21-8-1850 met
- 55 **Aaltje van GREVENHOF**, geboren 31-10-1828, overleden
1-6-1867.
- 56 **Jacob ZEEBOER**, landbouwer, geboren 5-4-1809 , gedoopt
19-4-1809, overleden 26-5-1883. Gehuwd 11-4-1832 met
- 57 **Jannetje BEELEN**, geboren 10-7-1810 , gedoopt 15-7-1810,
overleden 15-9-1871.
- 58 **Willem HOP**, landbouwer, geboren 11-2-1820 , overleden
11-9-1864. Gehuwd 20-5-1842 met
- 59 **Maartje HOP**, geboren 7-2-1815, overleden 12-1-1893.
- 60 **Geerlof LOKHORST**, blauwverver, wolkammer,
geboren 9-2-1807 te Doornspijk, overleden 19-4-1871 te
Oldebroek. Gehuwd 19-3-1827 te Oldebroek met
- 61 **Gerrigje van de GANZENBERG**, geboren 14-8-1802 te
Doornspijk, gedoopt 22-8-1802 te Doornspijk,
overleden 5-1-1847 te Oldebroek.
- 62 **Dirk KLUIVER**, smid, geboren 10-12-1817 te Oldebroek,
overleden 6-10-1870 te Oldebroek. Gehuwd 14-11-1840 te
Oldebroek met
- 63 **Grietje van den BOS(CH)**, geboren 14-1-1816 te Elburg,
gedoopt 18-1-1816 te Elburg, overleden 17-5-1881 te
Oldebroek.

Van alles wat ver-EEUW-igd (45)

door G. Verwijs-ten Hove

Na het vertrek van het Koloniaal Werfdepot en de komst van het eerste vaste garnizoen in het najaar van 1909 blijft het militaire bedrijf het nieuws in Harderwijk wel enigszins beheersen. Vergezeld van twee officieren bezoekt de Minister van Oorlog in het voorjaar van 1910 de stad en dit leidt tot de conclusie dat een terrein bij het pompstation van de Waterleiding in aanmerking zal komen voor de vestiging van een kazerne. Er wordt al een aanbesteding gehouden voor de bouw van een paardenstal en later een officierscantine en twee buffetloodsen op een perceel bezuiden het pompstation. De gemeente besluit dat het Ministerie fl. 950.- per jaar voor het gebruik van de grond moet betalen. Later stelt de Minister nog iets andere eisen, waardoor het bedrag op fl. 1000.- komt. Er zal een "kampwachter" worden aangesteld die fl. 10.- per maand zal verdienen, met een uitloop naar fl. 25.-, met vrij wonen en een pensioen van fl. 200.- per jaar op 65-jarige leeftijd. Dit laatste is voor het raadslid Willemsen aanleiding te adviseren daarom maar geen persoon op leeftijd aan te stellen.

Op dit terrein zal dus geen gemeentelijk toezicht meer nodig zijn en daarom zal jachttopziener Weber zijn ontslag krijgen. Naast de te bouwen kazerne (de tweede) zal er op den duur wellicht ooit nog een derde kazerne nodig zijn, zo concludeert de gemeente met een vooruitziende blik, als de boerderij Kranenburg, eigendom van de heer Bakker, met de naastliggende terreinen te koop komt. De autoriteiten vinden, volgens de burgemeester, het terrein geschikt voor "kamperen".

De raad besluit tot aankoop over te gaan. In verband met de te verwachten vestigingen is er al flink over de toegangswegen nagedacht. Het grondwerk voor de aanleg van een nieuwe weg wordt aanbesteed en de bestaande toegangsweg naar deze nieuwe Kampweg wordt alvast van sintels voorzien. Een perceel grond ten Oosten van de Zuiderzeestraatweg in Hierden, in de buurt van het te bouwen militaire kampement bij het pompstation, wordt ook al genoemd als bouwterrein voor woningen. Overigens, niet alleen de militaire autoriteiten bezoeken de stad. De Rijkscommissie "tot instandhouding van oude historische gebouwen" stuurt twee personen om de Doelenmuur te bekijken. Het zou zonde zijn deze af te breken, zo is hun conclusie. Enkele maanden later komt er weer bezoek, nu om de hele stadsmuur te bekijken. De woningbouwplannen zorgen ook geregeld voor nieuws. A.L. Willemsen belast zich met de verkoop van grond en woningen. Aan de Frieschegracht biedt hij aan een tuin van 1001 M², die plm. 40 M langs de weg ligt.

De heer Cozijnsen, een gebruiker van grond in de Doelen, wil deze grond wel kopen, maar hij krijgt geen toestemming; de grond zal gebruikt worden voor woningbouw. R. de Nooy krijgt de grond, die hij eerst in erfpacht had, nu wel in eigendom, met daarbij nog een stuk grond van de Doelen dat ene Nijveld nu huurt, dit alles in ruil voor twee huisjes Achter de Muur, waarbij de gemeente nog fl. 300.- toekrijgt. Grond aan de Doelenstraat en een perceel aan de weg naar Weiburg, ook bestemd voor woningbouw, wordt in veiling gebracht, maar er is niet direct een koper voor te vinden, ook niet in tweede instantie bij de verkoop bij toeslag.

— Bij den toeslag veiling Bouwterrein, Kuipwal en Nachthok bij Weiburg, hedenmorgen gehouden, hebben zich geen liefhebbers om te koopen aangemeld.

VEILING Bouwterrein.

De Notaris Mr. J. F. NEEB te Harderwijk zal op **Woensdagen 6 en 13 April e.k.**, telkens des voormiddags **11 uur** op de **CONCERTZAAL**, ten verzoeke van het **GEMEENTEBESTUUR** aldaar, bij inzet en toeslag, in perceelen, in combinatie en massa,

veilen:

bougrond voor burger-woningen op den Kuipwal (20) en landbouwers-woningen op den weg naar Weiburg (10 tot 20.)

De perceelen zijn op de terreinen door afpaling aangewezen; nadere aanwijzing kan deegewenscht aldaar geschieden op Zaterdag, 2 en Maandag, 4 April t. v. tusschen 10—12 uur of 2—4 uur, mits zich daartoe vóóraf anmeldende bij den Gemeente-architect. Inlichtingen ten kantore van vornoemden Notaris en den Gemeente-architect te Harderwijk.

Voor de aanbesteding van de verbouwing van het pand op de hoek Smeepoortenbrink/Smeepoortstraat voor de heer A.C.J. Vitringa wordt door diverse personen ingeschreven, maar dit werk wordt na de publieke inschrijving (fl. 7600.-) niet gegund. Als later de aannemers Wildeman uit Ermelo en Pasmaan uit Putten het werk voor fl. 826.- minder zullen uitvoeren levert dit een ingezonden brief in de krant op, waarbij onder de aandacht wordt gebracht dat de eisen in het laatste geval toch aanzienlijk naar beneden zijn bijgesteld. De herbouw na de brand van de onderbouw van de molen, met molenaarswoning, voor Van den Born wordt aanbesteed.

Na een heel langdurige aanloopperiode legt de burgemeester op 6 april de eerste steen voor de nieuwe school op de Vischmarkt. Voor de werklieden is door de gemeente een bedrag beschikbaar gesteld, waarbij de wens wordt geuit dat het geld nuttig besteed zal worden. Pas op 25 april komt het Koninklijk Besluit af dat er een extra subsidie van fl. 25.000.- voor de bouw van de school is toegekend. De onderwijzer G. Batterman te Hierden wordt in dezelfde functie in Rotterdam benoemd. Schoolopziener Haspers van het arrondissement Harderwijk verblijft nog steeds in Arnhem. De vergunning om daar voorlopig te blijven wonen wordt verlengd tot 30 april 1911.

De verjaardag van prins Hendrik op 19 april gaat zonder veel festiviteiten voorbij, omdat de parade die gehouden zou worden, in verband met de aanhoudende regen wordt afgelast. Veel meer aandacht is er voor de eerste verjaardag van de kleine prinses Juliana op 30 april. Er zijn deze dag veel vlaggen te zien. Hoewel er eerst ook een militaire parade op het programma staat, kan deze niet doorgaan. Daarom krijgen de manschappen in de kazerne deze dag vrij en is er 's middags een geslaagde "assaut" in de versierde schermzaal. De schoolkinderen zijn vanaf 10 uur vrij; zij kunnen aan diverse kinderspelen meedoen. Rond deze datum start landelijk de verkoop van de z.g. meibloempjes (of Julianabloempjes), die in grote getale voor een goed doel, de bestrijding van T.B.C., worden verkocht. Vooral jonge meisjes zijn uitgenodigd deze bloempjes aan de man te brengen. De verkoop loopt overal heel goed; binnen zeer korte tijd zijn er in het hele land 375.000 exemplaren verkocht. De opbrengst in Harderwijk is fl. 50,92. Bij het sanatorium Sonnevand laat men zich op deze dag ook niet onbetuigd, met o.a. 's avonds een vuurwerk op het terrein. Op het gelukwenstelegram, dat aan de Koninklijke familie werd gezonden, "werd bereids Hoogstderzelver dankbetuiging ontvangen", zo is in de krant van 4 mei te lezen.

Het echtpaar G. uit de Bosch(-J. Schuijteman) betuigt zijn dank voor de belangstelling bij hun 45-jarig huwelijk op 17 mei en de familie Andries Jonker-Joh. D. Klaver kondigt in een advertentie hun 25-jarig huwelijksjubileum op 13 mei aan. Ook in 1910 is de meimaand trouwmaand, o.a. voor Jochem van der Sluis & Mechteltje Visch en Gerrit Schuurkamp & Teuntje Hop. Tien bruidsparen stappen in het huwelijksbootje, meer dan in enige andere maand. Een voorbeeld van een aparte dankbetuiging na een overlijden is te vinden in de krant van 11 juni betreffende Aartje Karssen-Zwart, die bekend is van de Groote Bazaar. In de advertentie wordt meteen gemeld dat de winkel op dezelfde voet zal worden voortgezet en dat het wagentje, waarvan de overledene blijkbaar gebruik maakte te koop is.

* * De Familie KARSSSEN—ZWART
betuigen door deze hun **dank** voor de
deelname onderhouden bij het over-
lijden van hunne Moeder, Behuwd-
Grootmoeder en Zuster, mejuffrouw
AARTJE KARSSSEN—ZWART.
Uit aller naam,
Z. KARSSSEN.
Harderwijk, Juni 1910.
*De Groote Bazar zal op denzelfden voet
worden voortgezet.*
**➡ Aan hetzelfde adres een
Ziekenwagentje te koop.**

Op 11 juni wordt, als zoon van het echtpaar Ariën Hamstra-Gerritje van der Velde, Gerrit geboren, die later een "markante" Harderwijker zal worden. Gedurende een lange reeks van jaren was hij bekend als raadslid voor de S.G.P. en president-kerkvoogd van de Hervormde Gemeente.

De nacht van 3 op 4 mei brengt geduchte vorst, maar dat is geen beletsel voor de veemarkt van die dag.

— Op de heden gehouden veemarkt bestond de aanvoer uit 20 koeien en 2 pinken.

De prijzen waren als volgt: Melkkoeien f 115 a f 125; Kalkoeien f 135 a f 190; Kalfvaarzen f 132 $\frac{1}{2}$; Gukse koeien f 120; Pinken f 51.

De eerste nieuwe aardappelen, die op 25 mei door een zekere Riphagen uit de Vulderstraat worden getoond, hebben er ook niet onder geleden. In geen jaren is de stad door zo'n zwaar onweer getroffen als op 9 juni 1910, zo is te lezen. Het is blijkbaar heel plaatselijk, want de bijbehorende regen bereikt Hulshorst niet; daar is zelfs geen druppel water gevallen. Wel wordt er verteld dat Groot-Essenburch in brand zou staan, maar dat blijkt een loos gerucht te zijn. De eigenaar van het landgoed heeft het overigens niet op het gebruik van fietsen op zijn terrein. Zelfs het meenemen van een rijwiel aan de hand is verboden.

In Brabant kan ook niet zomaar overal worden rondgefietst. Slechts op 15 verschillende dagen is dit toegestaan, en dan slechts voor wie in het bezit is van een geldige kaart.

Maar als er in de omgeving van Boxmeer een processie is zijn de kaarten heel snel uitgegeven. Zij die zonder kaart en dus illegaal rond fietsen zijn in overtreding en worden hier op aangesproken. Over het gebruik van fietsen doet overigens het gerucht de ronde, dat dit voor kinderen best wel gevaarlijk kan zijn, met name voor de harts slag.

Was in de stad de z.g. Paaschbleek op 2e Paasdag niet geheel vlekkeloos verlopen, geen enkele reden tot klagen geeft een grote openlucht-bijeenkomst in de Stadsdennen op 2e Pinksterdag 16 mei, georganiseerd t.b.v. de Christelijke drankbestrijding. Velen maken de wandeling van ruim een kwartier vanaf het station naar het bos.

Groot-Essenburch.

Het is VERBODEN in de bosschen van bovengenoemd landgoed te wielrijden of rijwielen aan de hand met zich te voeren.

Maar deze deelnemers zijn alweer vertrokken als de leden van de muziekvereniging Harmonie 's avonds per trein vanuit Steenwijk arriveren, waar zij een tweede prijs hebben behaald op een concours. Onder fakkellicht van de Brandweer loopt het gezelschap over de Stationsweg naar de stad.

Als het toeristenseizoen aanbreekt begint de Harmonie weer met de concerten aan zee, overigens alleen bij mooi weer en natuurlijk niet alleen voor de toeristen. In de boekhandels zijn weer nieuwe kaarten van de omgeving verschenen en wordt weer reclame gemaakt voor Veluwe souvenirs.

Diverse winkeliers adverteren met rozijnen voor de melkmoes, een zomers streekgerecht. P. Bronsveld L.G.Zn biedt ze aan met één pit of zonder pit. Elemé-rozijnen zijn heel goed; ze kosten dan ook 14 cent per ½ KG. Een ander soort, waarvan nog veel voorraad is, n.l. nieuwe nog zeer goede Sultana-rozijnen, wordt dan opgeruimd voor 5 cent per ½ KG.

Gebroeders Van der Zanden uit Ermelo vragen en krijgen een vergunning voor de oprichting van een stoomwasserij in Tonsel, sectie D, nr. 669 (nu onderdeel van het parkeerterrein Kruithuis).

Het werk wordt voor fl. 1539.- gegund aan G. Visch, die hiermee fl. 196.- onder de begroting blijft.

Fa. Overbeek schrijft in om de politieagenten van petten te voorzien. De komende drie jaar is hun de leverantie gegund. Het café van Stempels komt in het nieuws als daar eind mei een dronken man overlijdt. Allerlei rare geruchten doen de ronde, als zou de eigenaar hem teveel drank hebben geschonken. Na onderzoek blijkt dat de man al dronken was voor hij bij het café aankwam en dat de cafébaas niet schuldig is aan de dood van de man. Er is geen sprake van strafbare of verwijtbare feiten.

In de gemeenteraad komt het Soldatenboschje ter sprake. Het zal met dennen worden beplant, maar er zijn plannen het eerst in te zaaien met lupinen en rogge, dit op voorstel van B&W. De kosten zijn fl. 120.- per HA en in totaal gaat het om een bedrag van fl. 276.-. Niet iedereen is blij met dit experiment. Raadslid Vierhout vraagt zich af of dit ook zou gebeuren in geval van eigen grond en Vitringa stelt dat er voor proeven altijd geld is en voor nuttige zaken vaak niet. Willemsen heeft een plan de Grintweg recht naar de Zandweg door te trekken, waardoor het terrein in tweeën wordt gedeeld, en dan kan, volgens Vitringa, er een proef met de rogge en lupinen komen op de helft van het terrein. Dit heeft ieders instemming en het voorstel van

Grasverpachting

VAN DE

gemeente Harderwijk,

op **DINSDAG, 14 Juni e.k.,**
voormiddags 11 uur, in het
Gymnastieklokaal van school
A (Kerkplein), van :

de Groentjes (14 perc),
de Havendijk, de Bleek mel
de Friesche gracht, de Spoor-
kamp, de Staart aan Zee (4
perc.) de Wel achter Pennink
(2 perc), de Rietmheen en
3 perceelen bosgras op de
Achterste weide.

Aanwijzer de opzichter VERHAGEN.

B&W wordt afgewezen. Het eerder genomen besluit dat er aan de Zandsteeg geen mest meer mag worden opgeslagen geeft een probleem, want waar moeten de mensen er dan mee heen? De oplossing is de mest eerst op eigen terrein op te slaan, dan zullen er later ergens bakken komen om het te verzamelen. Aan de Broeksteeg is het ook een rommel, zo heeft raadslid Van Menk geconstateerd. Eerder is er veel overtollig puin en afval weggebracht naar de Zoldersteeg (in het hart van de tegenwoordige wijk Stadsdennen), waardoor deze steeg nu wel zo'n meter hoger is komen te liggen dan de omliggende akkers. B&W bepalen daarom dat het storten van puin en vuilnis voortaan alleen nog maar mag plaats hebben op een afgepaald gedeelte van de Groentjes.

Namens de gemeente worden weer diverse percelen grasland verpacht. De opbrengst is fl. 3361.-. Bij een gehouden stierenkeuring krijgen A.C.J. Vitringa en G.Timmer J.W.Zn. beiden een premie van fl. 50.- toegekend. Als een soort vervolg op de Volkstelling moeten er nu ook gegevens verzameld worden over het aantal dieren en de in gebruik zijnde grond van de ingezetenen. Dit gaat uit van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Stadsnieuws.

Tusschen 20 Mei en 20 Junia s. zullen bij de ingezetenen gegevens gevraagd worden omtrent de uitgestrektheid grond, bij hen in gebruik en het aantal paarden, stieren, koeien, kalveren, schapen, bokken, geiten, varkens, kippen, kuikens en bijenkorven. Als tellers zullen voor deze gemeente, naar we vernemen, rondgaan A. Hamstra Az. en P. Klaassen Rzn.

Een en ander gaat uit van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Enkele rechtszaken krijgen de aandacht, o.a. een zaak van kindermishandeling door de 57-jarige arbeider J.H. De visser Jan Kramer heeft aangifte gedaan van de vermissing van zijn netten. Een zekere Jan Petersen heeft op een dag in maart met zijn vissersnet zes van de vermiste netten boven water gehaald. Het blijkt dat de 47-jarige Andries P. zich hiermee in eerste instantie "verrijkt" heeft, maar dat hij later de netten overboord heeft gegooid. Vervolgens heeft hij zichzelf aangegeven bij de politie. De rechtbank veroordeelt hem tot een straf van fl. 25.- boete of 12 dagen hechtenis.

De gebroeders Den Herder hebben de werking van de nieuwe gasmotor in hun botter voor de garnalenhandel geshowd. Door deze motor heeft hun ijzeren botter, de grootste in de haven, een wel 14 x zo groot vermogen als de gewone botters.

Enkele keren is te lezen dat de animo voor het Zuiderzeebad heel gering is. De financiële toestand is verre van rooskleurig. In 2009 bedroegen de exploitatiekosten fl. 246.78, waar slechts fl. 44,45 baten tegenover stonden, n.l. 2 abonnementen van fl. 11.--, fl. 8.75 voor een 10-badenkaart en voor de rest verkoop van losse kaartjes. De bijdrage van fl. 100.- van het Koloniaal Werfdepot wordt zeer gemist. Als er niet meer belangstelling komt zal het bad niet worden opgebouwd.

Tot besluit nog een "waterbericht": In het water van de Zuiderzee is vrijdag een groot hert aangetroffen, dat helaas is doodgegaan. Het dier is vervolgens geslacht en dit heeft voldoende ingrediënten opgeleverd voor een feestmaal aan de oever, zo is een dag later, op zaterdag 2 april, te lezen. (!!!)

Het afgelopen kwartaal mochten we de volgende nieuwe leden verwelkomen

Dhr. D. Dijkstra	Gruttostraat 16	4105 VW Culemborg
Dhr. W.J. Goedhart	Braamberghout 126	3845 HL Harderwijk
Mevr. R. Statingh-Jongebreur	Stationslaan 131	3844 GA Harderwijk
Mevr. M. Verburg	Ariaweg 138	3816 AM Amersfoort
Dhr. J. Doppenberg	P.C. Boutenslaan 245	3842 BD Harderwijk
Dhr. H. ten Hove	Jac. Perkstraat 33	3842 AS Harderwijk
Dhr. Ph. H. van der Valk	P.C. Boutenslaan 125	3842 BC Harderwijk
Dhr. W. J. van der Lugt	Luttekepoortstraat 164	3841 AX Harderwijk
Mevr. C. Zeegers	Stationslaan 123	3844 GD Harderwijk
Mevr. M. Brielsman	Hondsdrasmeen 76	3844 PD Harderwijk
Dhr. P.W. de Lange	Couperuslaan 1-d	3842 AA Harderwijk
Mevr. G. Vrijhof-Sloot	Olmenlaan 6	3843 JX Harderwijk
Fam. E.M.G. van Wezel	Hindeloopenpad 1	3844 HL Harderwijk
Mevr. B. Jansen	Pasenstraat 5	3841 BN Harderwijk
Mevr. A.G.H. Norg	Laan der Ver. Naties 9	3844 AD Harderwijk
Dhr. R. Broersen	Erasmusstraat 1	3842 GJ Harderwijk
Mevr. W.C.H. Melius	Brederolaan 69	3842 GC Harderwijk
Dhr. J. Pastoor	Stationsplein 2a	3844 KR Harderwijk
Mevr. A. Westendorp	van Heemskerklaan 69	3843 XP Harderwijk
Fam. E.D. Dijkmans	Doelenstraat 71	3841 EP Harderwijk
Fam. L.M.C. Klaassen	Sonnevancklaan 15	3847 LW Harderwijk
Fam. W. de Bruin	Waterbergerhout 24	3845 JR Harderwijk

Dat brengt ons ledentotaal op 586, dus we hopen dit jaar de 600 of misschien wel de 650 leden te bereiken. Alle leden zijn hartelijk welkom en we hopen op uw positieve bijdrage aan onze vereniging.

Samenstelling bestuur en voorzitters van werkgroepen

naam	straat	telefoon	functie
J.L. de Jong	Hoogstraat 5	06-21541421	voorzitter a.i.
W. Goedhart	Braamberghout 126	06-10015231	secretaris
B. Kappers	Hogepad 24	42 96 03	penningmeester
Th. Bakker	Hazelaarlaan 9	42 33 17	public relations
C.Th.van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71	lid
M.E.v.d. Heijden-Staats	Bleek 16	56 35 31	lid
Vittepraetje			
Th. Bakker	Hazelaarlaan 9	42 33 17	hoofdredactie
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	eindredactie
P. Stellingwerf	Metten Gerritskamp 5	55 23 42	redacteur
Ledenadministratie			
B. Kappers	Hogepad 24	42 96 03	
Werkgroep Archeologie:			
vacant			
Werkgroep Genealogie:			
R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	41 44 31	voorzitter
Werkgroep Kroniek van Harderwijk:			
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	lid
Werkgroep Open Monumentendag			
C. Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71	
Werkgroep Excursies			
vacant			
Werkgroep Geveldocumentatie			
R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	41 62 63	lid
Hoofdverspreider			
P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35	
Verspreiders			
wijknaam	naam	adres	telefoon
1 = Stadsweiden 1	B. Karssen	Gruttomeen 39	42 10 73
2 = Slingerbos	C. Deitmars	Stationslaan 117-19	41 51 55
3 = Wittenh./Veldkamp	H. de Vries	Roosevelttlaan 24	42 67 32
4 = De Stad	E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink 17	41 62 63
5 = Stadsdennen	H. Schaaf	Guido Gezellelaan 91	41 43 38
6 = Stationslaan	H. Skora	Churchilllaan 23	41 53 97
7 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
8 = Hierden	H. Messerschmidt	Zuiderzeestraatweg 61	45 21 83
9 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 13	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
13 = Stadsweiden 2	C.Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71
14 = Vissersbuurt	J.J.H. Kooiman	Burg. Numanlaan 76	41 96 38
15 = Friesegracht	M. van Broekhoven	Plantage 68	41 51 73

Voor actuele informatie bezoekt u ook onze website

www.herderewich.nl

redactieadres Vittepraetje: redactie@herderewich.nl

Voor Books & More

ga je naar

Plantage Books & More

Luttekepoortstraat 10
3841 AX Harderwijk
0341-430975

Keus uit meer dan 14.000 kwaliteitsboeken

PLANTAGE **BOOKS & MORE**

HARTMAN

